

TAMÁS ILDIKÓ

A SARKI FÉNY SZÍNEI

SZIMBÓLUMOK A SZÁMI NEMZETI IDENTITÁSKONSTRUKCIO
FOLYAMATÁBAN¹

Tanulmányomban az etnicitás és a nemzetkonstrukció bonyolult viszonyát elemzem a számi nemzeti szimbólumok megalkotásának példáján. Bemutatom, hogy milyen történeti események, ideológiai áramlatok kontextusában alakult és fejlődött napjainkig a pánszámiság gondolata, hogyan jelent meg a „számi nemzet” kérdése politikai és kulturális színtereken, illetve milyen központi szimbólumokat jelölt ki a számi értelmiség egy új identitás-diskurzus sikerének biztosításához.

Lapp csoportoktól a számi nemzetig

Máig tartja magát az az elképzelés (a skandináv országokban is), hogy a számik egy meglehetősen egységes arculatú nép, természet-közelű életvitelük a réntartásra épül, és „ősi” jojkákat² énekelnek (MAHTISEN, 2004). A homogenizáló gondolkodás egyáltalán nem meglepő, a szuverén nemzetekkel és az autonómiával nem rendelkező kisebbségekkel kapcsolatban ugyanúgy megfogalmazódnak a külső azonosítás kevésbé árnyalt kategóriái. A számik Észak-Európa peremvidékén körülbelül 1500–2000 km hosszú és 200–400 km széles területen élnek (BERECZKI, 2000, 73.). *Sápmi*-t („Számiföld”-et), azaz a számik által lakott sarló alakú térséget négy ország határai szelik keresztül. Skandináviában ma kb. 70–100 ezer közé teszik a számi identitásúak létszámát. Norvégia területén alkotják a legnépesebb kisebbséget, a számik több mint fele itt él (AIKIO, 2003, 35.). A teljes lélekszám kisebb fele képviseli a másik három

¹ A tanulmány a 105482 azonosítójú OTKA PD kutatás támogatásával készült.

² A jojkálás a számik életének minden területét átható énekhagyomány, amely magában hordozza a szent és a profán szimbólumok sok jellegzetességét, használati köre pedig jóval meghaladja azt, amit általában a népdalokhoz vagy a szertartási énekekhez kapcsolhatunk. Számos funkcióval rendelkezik: például a szórakozás kelléke, a kommunikáció eszköze, az identitás kifejezője. A jojka a számik társadalmának és környezetének osztályozására, azonosítására is szolgáló rendszer, a tapasztalatok, a világról szerzett ismeretek egyfajta foglalatja, amelyben tükröződik és kifejezést nyer életfelfogásuk (TAMÁS, 2007, 75–79.).

ország számi lakosságát, többségük Svédországban és Finnországban él, Oroszországban pedig mára alig 2000 a számik lélekszáma (STEPIEN, 2009, 75.). A számi csoportok tagozódása a 19. századig az ökológiai adottságokhoz és a rének vándorlási útvonalához igazodó szídák³ szerint alakult. Ezek a területi egységek a tengerparttól a szárazföld belseje felé, egymás melletti sávok formájában álltak össze nyelvi, gazdasági és kulturális szempontból is egységesnek tekinthető régiókká. A számik maguk is a több szídából álló régiók közötti különbségeket tartották az elkülönülés határainak, amelynek legnyilvánvalóbb bizonyítéka a nyelvjárások alakulása. A kijelölt útvonalakhoz kötődő, sokszor feszített tempót diktáló vándorlás miatt a kapcsolattartás csak a szomszédos régiókra terjedt ki, a távolabbi számik így egymás életéről csak többszörösen áttételes információkkal rendelkeztek, ám a hírek a második világháború időszaka előtt alig „érték át” a teljes, számik által lakott földrajzi térséget (LEHTOLA, 2010, 58.). A számik külső elnevezései között a legelterjedtebbek a finn és a lapp (amelyek a legkorábbi tudósításokból ismertek).⁴ Az utóbbi a 19–20. század közepéig szinte kizárólagos külső megnevezése maradt a számiknak. Az északon pejoratív konnotációkkal is terhes lapp szót az őslakosok mára sikeresen kiszorították a hivatalos használatból, helyette a belső számi elnevezés az elfogadott.⁵ A történeti forrásokban mindenesetre a lapp megnevezés dominál, leggyakrabban a földrajzi elhelyezkedésre vagy életmódra utaló jelzőkkel kiegészülve, tehát az erős tagoltság az alapos megfigyelőktől származó korai leírásokban is megjelenik már, például: erdei lapp, hegyi lapp, folyami lapp, keleti lapp, réntartó lapp stb. (LEHTOLA, 2010, 10.).⁶ Ezek a megnevezések elsősorban utazóktól, hittérítőktől származnak. Később, amikor a számik a nyelvészeti és néprajzi kutatások látóterébe kerültek, újabb és újabb csoportosítási lehetőségek adódtak, amelyeket részben maguk a számik is fontosnak tartottak, míg másoknak

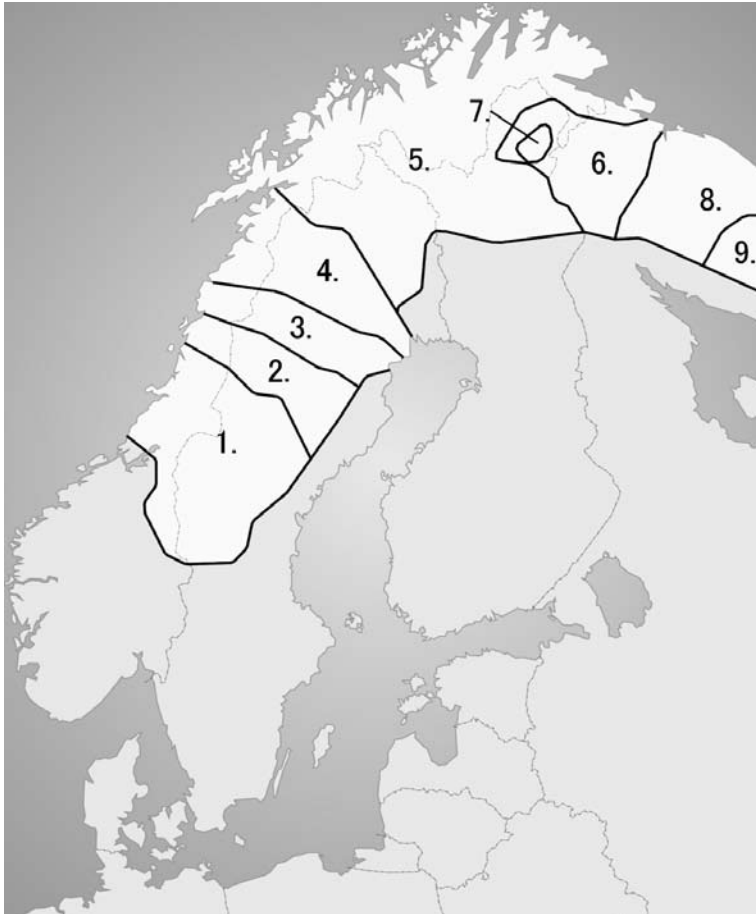
³ A szídák az egyes számi csoportok létszámához (50–500 fő), szükségleteihez és a környezet adta természetes határokhoz igazodó területi egységek voltak, amelyeknek a téli szállás volt a központjuk. A téli szálláson volt együtt a teljes szída-közösség, az enyhébb évszakokban családonként külön éltek, vadásztak, halásztak és/vagy vándoroltak a rénekkel (NÄKKÄLÄJÄRVI, 2003, 114–121.).

⁴ A finn és a lapp mint külső elnevezések több korai forrásban megtalálhatók (TAMÁS, 2007, 31.), és a földrajzi nevek (mint a finnországi Lappi és a norvégiai Finnmark) máig őrzik.

⁵ A lapp szó manapság kifejezetten udvariatlan, sőt sértő a skandináv országokban, és már nem „politikailag korrekt” kifejezés távolabbi országokban sem, ami a külső elnevezések megváltoztatását, és a belső elnevezés, a számi szó beemelését okozza a különböző nyelvekbe, így a magyarba is a 21. században.

⁶ A 20. század elejéig a számik túlnyomó többsége réntartással foglalkozott, míg a fjordok, a folyó- és tóvidékek lakói elsősorban halászattal. Ezek azok a fő tevékenységek, amelyek mentén már a korai források (TAMÁS, 2007, 30–32.) is elkülönítik a jellegzetes számi csoportokat: a tengeri lappokat halászközösségekként, a hegyi vagy erdei lappokat pedig réngazda csoportokként mutatják be. A két fő gazdasági ágazat kiegészülhetett a vadászattal, a gyűjtögetéssel, kisebb részben a földműveléssel és a kézművességgel is.

inkább a tudomány szempontjából volt jelentősége. A számik között is számon tartott megkülönböztető jegyek a hagyományosnak tartott számi foglalkozások (életmód) mellett a nyelv és a viselet. A földrajzi és társadalmi tagolódást tükröző népviseletek a szó szoros értelmében sokszínűvé teszik a képet, és fontos szerepet játszanak a számik belső és külső reprezentációjában is. A hatalmas területen szétszóródó alacsony lélekszám történeti hozadéka a tíz, egymástól nagy eltéréseket mutató dialektus, amelyek jó része mára a kritikus mértékben veszélyeztetett nyelvek közé tartozik.⁷ (1. kép)⁸

1. kép A számi nyelvjárások: déli , umei, pitei, lulei, északi, inari, kolta, akkalai, kildini és ter számi.

⁷ vö.: <http://hu.languagesindanger.eu/nyelvek-listaja/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.)

⁸ A térkép forrása: https://en.wikipedia.org/wiki/Northern_Sami (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.)

A nyelvi sokszínűséget fokozza, de más problémákat is felvet az a tény, hogy a számik négy ország területén élnek. Sokuk ennek ellenére nem kétnyelvű, bár számainak vallják magukat, a több nemzedéken át tiltott anyanyelv használat következtében csak az adott ország hivatalos nyelvét beszélik. A kétnyelvűség, illetve a gyakran (elsősorban a hármaskörök közelében) három nyelvre is kiterjedő kompetencia pedig azzal a „féloldalassággal” társulhat, hogy a számi nyelvet csak a szóbeliségben használják, az írásbeliségük a norvég, finn, svéd vagy orosz nyelvhez kötődik.⁹ A számi „nyelvi fészkek” programoknak és az anyanyelvi oktatásnak köszönhetően a fiatalok körében már egyre inkább alapkészséggé válik a számi nyelven írás és olvasás, az idősebb nemzedékekben ez kevésbé jellemző. Azokra a számikra, akik felnőtt korban és második nyelvként tanulják meg saját nyelvüket, gyakran jellemző, hogy nem a saját területük nyelvjárását, hanem a központi, északi számi¹⁰ dialektust tudják vagy használják inkább. Ennek az az oka, hogy – bár több nyelvjárásnak van hivatalos írásbelisége és média-reprezentációja – egyre inkább megfigyelhető az északi számi térhódítása (TAMÁS, 2001, 619–628.). Tekintettel arra, hogy (a Swadesh-lista¹¹ alapján) még a szomszédos számi dialektusok eltérései is nagyobbak, mint például a norvég és a dán nyelv, a közvetlenül nem határos dialektusok „átfedése” pedig körülbelül olyan mértékű, mint a neolatin nyelveké (TILLINGER, 2014), a nemzetépítés sikerességéhez szükséges volt egy hivatalos nyelv kijelölésére. Az északi számi tehát a nemzeti nyelv pozíciójába került, míg a többi nyelvjárás kisebbségi (kisebbség a kisebbségben) státuszba. Természetesen a folklórjelenségeknek is megvannak a maguk egyedi jellemzőket kialakított régiói, amelyekre időnként jelentős hatást gyakoroltak a különböző

⁹ Ezt erősítik meg saját tereptapasztalataim is a norvégiai és finnországi számi településeken (1999-ben majd 2014-ben). Kautokeino-ban pl. egy Máret nevű idős nő, aki folyékonyan beszél a számi mellett három másik nyelven, arra kért, hogy ha írok neki, norvégul vagy angolul írjak, utóbbit a lányai le tudják fordítani neki, az ő olvasni tudása ugyanis a norvégra korlátozódik. Bár 1978 óta van egységesített, hivatalos írásbelisége az északi számainak, sem a 75 éves hölgy, sem a lányai nem írnak-olvasnak anyanyelvükön, csak az iskolában tanult norvég és angol nyelv jelenti az írásbeli kommunikáció lehetőségeit.

¹⁰ A számi csoportok és nyelvjárások nevében az északi és déli jelzők kötőjel nélküli írásmódját használom, míg a kötőjeles változatok (eltérő jelentéstartománnyal) a földrajzi megnevezésekben szerepelnek.

¹¹ Morris Swadesh amerikai nyelvész alapszókincs-jegyzéke a történeti és összehasonlító nyelvészeti vizsgálatokban használt standard módszer. A következő, számi nyelvekre vonatkozó statisztikai adatok Tillinger Gábor disszertációjából származnak: a szomszédos északi és az inari számi közötti átfedés 90,2%, kisebb, mint a norvég és a dán közötti (96,7%), és közel azonos mértékű, mint a spanyol és a portugál nyelveké (85,9%). Ugyanez az eredmény (85,9%) a szintén szomszédos inari és kolтта esetében. Az egymással nem határos lule és kolтта számi átfedése (71,2%) megegyezik a francia és portugál nyelvek „távolságával”, és valamivel kisebb, mint az észti és finn nyelv közös tartománya (72,3%) (TILLINGER, 2014, 64–65., 81–90.).

etnikus kapcsolatok.¹² A 20. század második felétől kezdve a számik életvitele nagyban átalakult, így mára ebben a tekintetben még jelentősebb különbségek mutatkoznak. A számik tekintélyes része városlakóvá¹³ vált, és sokan, akik szívesen foglalkoztak volna tovább réntartással, kényszerűségből polgári foglalkozásokat választottak. A „kulturális különbségek kommunikálásának” (ERIKSEN, 2008, 41.) visszaszorulásával a különbségek (látszólag) csökkenni kezdtek a számik és a többségi lakosság között, és egyidejűleg megindult a számiságot jellemző markáns karakterek széttöredezése, feloldódása. Ennek ellenére a rénszarvastartás a „számi lét” külső és belső megfogalmazásában máig központi jelentőséggel bír, Svédországban és Norvégiában törvény biztosítja az őslakosok monopolhelyzetét ebben az ágazatban. Finnországban azonban már csak a számi lakosság 20 %-a foglalkozik rénekkel, Oroszországban még kevesebben (LEHTOLA, 2010, 10.). A dinamikus átalakulás ellenére máig jelentősek a számikat „misztifikáló” (nem csak) külső diskurzusok, amelyeket az őslakos népekkel kapcsolatos globális diskurzus is erősít. Ezekben a modern élettől távoli, archaikus természeti lét állandósult képei (sátor, rénszarvas, sámándob) dominálnak, máig összefonódva az elmaradottsággal, alacsonyabb-rendűséggel és hasonló negatív sztereotípiákkal. Ez azt is jelenti, hogy a számi csoportok közötti eltérések az őket a norvég, svéd, finn és orosz lakosságtól elkülönítő, sokkal markánsabb különbségek mellett jelentéktelenné törpülnek, vagyis a külső – a témában közvetlen és elmélyült ismeretekkel nem bíró – szemlélő számára a kép meglehetősen egységesnek tűnik. A számi valóság kaleidoszkópszerű, földrajzilag, nyelviileg, kulturálisan és gazdasági szempontból is sokféle. A sokszínűséget bonyolítják a jogszabályok, amelyek országonként más és más kritériumok szerint határozzák meg azt, ki tekinthető hivatalosan száminak.¹⁴ Összességében elmondható, hogy a számik „kisebbségi helyzetükből kifolyólag az etnicitás–identitás külső és belső meghatározottságának kereszttüzeiben

¹² Jól példázza ezt a jojkahagyomány fejlődése, amely területenként jelentős eltéréseket mutat. Míg a központi, északi számi régió jojkái – zeneileg és a szövegek tekintetében is – élesen elkülönülnek a környező svéd, norvég vagy finn népzénétől, a délebbi területek zenei világát már erősen befolyásolta a svéd népdalkincs, a keleti területeken jellemző hosszú szövegekre pedig minden bizonnyal hatott a karjalai epikus hagyomány (TAMÁS, 2007, 2013).

¹³ Az északi és déli városok között hatalmas különbségek vannak. Bár a déli nagyvárosokban (például Oslóban, Helsinkiben) is jelentős a számik létszáma, többségük az alapvetően falusias jellegű, kis lélekszámú északi kisvárosokban és falvakban él. Emellett a réntartó lakosság részben megtartotta kétlakiságát, nyáron szinte teljes falvak válnak üressé, lakóik a nyári szállásokra költöznek sátraikkal, hogy az állatállomány közelében legyenek.

¹⁴ Erre utalnak Aagot Vinterbo-Hohr (1936–) norvégiai számi költő következő sorai: „nagyapák / ezernyolcszázkilencvenötben születtek / nagyanya ezerkilencszáztizennyolcban / szülők ezekilencszáznegyvenben // anyanyelv / betiltva négy nemzedéken át // törvény szerint: / ő nem számi” (Fordította: Domokos Johanna, DOMOKOS, 2003, 19.).

állnak” (DOMOKOS, 2000, 14.). A számi emberekben ma mégis közös a legtávolabbi régiókat is összekötő pánszámi identitástudat. Ehhez a – 20. század közepétől egyre erőteljesebben fellépő – számi értelmiség tudatos és összehangolt működésére volt szükség. A revitalizációt elindító mozgalmak fontos kérdésfelvetései azon alapultak, hogy a számik hogyan határozhatják meg magukat, szűkebb és tágabb közösségüket a modern világban, továbbá miben mutatkoznak meg az általuk fontosnak tartott nemzeti sajátságaik. A széles tömegeket elérő kommunikációhoz pedig meg kellett találni azokat a – sokszínűségből merítő, mégis egységessé kovácsolható – központi szimbólumokat, amelyek hordozzák a számik által sugározni kívánt (és időnként a kívülállók által elvárt) képet. A számik politikai és kulturális érdekei azt kívánták, hogy a sokféleség számontartása és fenntartása mellett nemzeti érvényű jelképeket konstruáljanak (HOBBSAWM, 1990, 1997; HOBBSAWM – RANGERS, 1983). Ezeknek a szimbólumoknak a kialakítása természetes módon bizonyos területek nyelvi és kulturális jellemzőinek kiragadását eredményezte, amelyek mint preferenciák, a teljes számi közösség számára elfogadottá kellett, hogy váljanak. Ilyen kiemelés a teljes számi lakosságra a hétköznapiakban és hivatalosan használatos a *sámi* (‘számi’) népnév, illetve az általuk lakott terület a *Sápmi* (‘Számiföld’) neve is, amelyek az északi dialektus szavai. A nemzetkonstrukció általában együtt jár a hangsúlyozni kívánt jellegzetességeket esszenciálisan hordozó csoportok (és helyek) kiválasztásával, illetve az ilyen csoportok (a számik esetében az északi, réntartó közösségek) léte határozza meg egyáltalán azt, hogy milyen jelképeket lehet vagy érdemes kiemelni. A négy nemzetállamban való kisebbségi lét így egyrésztől összekapcsolódott egy új fajta („Számiföldön” belüli) centrum–periféria jelleggel, másrészt egy új, „globális” – az őslakos státussal rendelkező népeket összekötő – szolidaritás részévé vált. Így legalább háromféle viszonyrendszert kell figyelembe venni a szimbólumok értelmezésében: *nemzetállam–kisebbség*, *pánszámiság–számi csoportok* és *őslakos népek–számik*. A számi önmeghatározás alakulásának megértéséhez ezért szükséges egy rövid történeti kitekintés.

Ellenséges zászlók árnyékában

Bár történelmük folyamán önálló államot soha nem alkottak, a számik a 18. század elejéig hatalmas területet népesítettek be, területük a mainál jóval délebbre is kiterjedt. A ciklikus vándorlás, és az ezzel járó határátlépések miatt a történelem során gyakran többfelé kellett adót fizetniük. A 17. századtól a svéd

uralom egyre drasztikusabban avatkozott a számik életébe, gyakran kártalanítás nélkül vették el földterületeiket. A 19. század elején a norvég-orosz határ pontos kijelölése minden korábbinál negatívabb hatással volt a nomadizáló számikra, mivel a csordákat télen a szárazföld belsejében tartották, míg nyáron a fjordok vidékére terelték őket, így azonban megszűnt a szabad mozgásuk a térségben. Bár templomok már a 16. században is épültek Lappföldön, a hittérítés legeredményesebb időszaka a 19. század második fele volt. Az 1840-től kibontakozó, Lars Levi Laestadius (1800–1861) által vezetett puritán lutheránus mozgalom komoly eredményeket ért el. A samanizálást, és a kívülállók által ördöginek tekintett jojkálást a vallási és világi vezetők egyaránt büntették. A női viselet egyes darabjai is tiltólistára kerültek, elsősorban a *ládjogahpir*, egy sarló formájú, belső merevítéses fejfedő (2. kép)¹⁵ (SOLBAKK – SOLBAKK, 2005, 111.). Ez utóbbit az elkobzott sámándobokkal együtt máglyákba rakva, nyilvánosan égették el a lelkészek.¹⁶ A politikai és vallási korlátozások, a megfélemlítés és a gazdasági ellehetetlenülés ellen a számik megpróbáltak lázadni, az egymástól elszigetelt, kis létszámú felkeléseket azonban levertek, a vezetőket kivégezték vagy bebörtönözték, amely még inkább félelmet keltett, és egyre zárkózottabbá tette a számikat. A 20. század eseményei, egészen a század utolsó harmadáig nem hoztak enyhülést, sőt a körülmények sok tekintetben tovább romlottak. A számik területe egyre szűkült, a norvég és svéd kormányzati politika soha nem látott drasztikus eszközök bevetésével próbálta asszimilálni a számikat. Nemcsak társadalmi presztízsveszteségtől, diszkriminációtól kellett tartaniuk a számi identitásukhoz ragaszkodó embereknek. Anyanyelvüket nyilvánosan nem használhatták, és minden, ami a számi léthez kötődött, stigmatizálttá vált. Alsóbbrendűségüket Svédországban tudományosan is próbálták igazolni a rasszbiológiai vizsgálatok céljából

2. kép Ládjogahpir.

¹⁵ A kép forrása: <https://www.flickr.com/photos/28772513@N07/5264099407>

¹⁶ Ezt a témát dolgozza fel a 2015-ös számi filmfesztiválon bemutatott *Iðitsilba* (Burning Sun) című kisfilm Ken Are Bongo rendezésében (<http://www.isfi.no/eng/resources/pdf/7SamiStories.pdf>).

felállított intézetekben; a leghíresebb (leghírhedtebb) Uppsalában működött (BJØRKLUND, 2000) az 1970-es évekig. Mindez olyan konkrét intézkedésekkel is párosult, mint a sterilizálás. A röviden ismertetett körülményeknek köszönhetően a 20. század közepére a számi lét alapvető megnyilvánulásai (nyelv, viselet, sátor) mint az alacsonyabb rendűség szinonimái sokfelé eltűntek (legalábbis a nyilvános szférában). A vegyes lakosságú területeken, főként, ahol a számik kisebbségben voltak az anyanyelv, a jojkálás vagy a számi viselet kizárólag az otthonok falai között, a kívülállók szeme elől gondosan elrejtve őrzött dolgokká váltak. Harald Eidheim (EIDHEIM, 1969) a tengerparti településeken, norvég halászközösségek körében élő számikról írt tanulmányában arról számol be, hogy az alacsony szellemi képesség, koszoság, haszontalanság, nevetségesség és hasonló sztereotípiák elleni küzdelem a külsőségekben teljesen száműzte a számi kulturális jegyeket. Bár nem szakadtak el teljesen a számi létforma minden elemétől, fokozatosan maguk is hozzászórtak ahhoz, hogy a norvégok vagy svédek részéről elítélt, lenézett dolgokat, mint pl. a jojkálás, csupán rejtve, zárt ajtók mögött, sokszor saját gyermekeik előtt is titkolva engedhetik meg maguknak. Számiul megszólalni norvégok vagy svédek jelenlétében provokációnak minősült, viseletben megjelenni pedig társadalmi öngyilkosságnak. Az erőteljes dichotomizálás (EIDHEIM, 1971) következtében, hogy „mentesüljenek a megbélyegzéstől, norvéggént mutatkoztak be, és túlhangsúlyozták mindazt, amit a norvég kultúra részének tartottak. Ám a magánéletben, a színpalak mögött, mindig is számiul beszéltek, és gyakran kifejezték közös identitásukat” (ERIKSEN, 2006, 360.). Mindez a számi identitás mély válságához, illetve a kívülről demonstrált és belülről megélt identitások tudatos váltogatásához vezetett. Azonban van az éremnek egy másik oldala, amellyel kapcsolatban Thomas Hylland Eriksen *paradoxon* fogalmat használja (ERIKSEN, 2006, 360.). Az asszimiláció elősegítése céljából kialakított norvég iskolarendszer hatására a számik körében általánossá vált az írni-olvasni tudás, amely előfeltétele volt az érdekérvényesítési képességnek. A norvég asszimiláció eszközrendszere tehát: a számi nyelvhasználat tiltása, a norvég társadalmi szerkezetbe norvéggént való kötelező betagozódás olyan jártasságot adott a számiknak, amely később lehetővé tette, hogy hatékonyan képviseljék saját politikai céljaikat. Megtanulták a nacionalizmus és a túlélés kortárs eszköztárát, és a norvég hatalmi diskurzusok megismerése lett a túlélés egyik záloga. A svéd és finn elnyomás ettől annyiban különbözött, hogy a számik beolvasztása („svédesítése” vagy „finnesítése”) helyett itt a kirekesztésüket célozta a politika. „*Lapp skall vara lapp*” (‘a lapp maradjon is lapp’) jelmondat a pejoratív jelentésárnyalatú külső elnevezéssel együtt azt sugallta, hogy a számik alkalmatlanok arra, hogy a társadalom egyenrangú tagjaivá váljanak (GRUNDSTEN, 2010, 21.).

A számik azonban minden nehézség ellenére, és részben a nemzetközi őslakos politika új trendjeinek köszönhetően jelentős eredményeket értek el. A 20. század második felében a skandináv államokban sorra alakultak a számi parlamentek: 1973. november 9-én Finnországban, 1989. október 9-én Norvégiában és 1993. január 1-én Svédországban. 1956-ban megalapították a Számi Tanácsot (*Sámiráđđi*), egy norvégiai központtal működő pánszámi szervezetet, amely támogatja és képviseli a világ bármely területén élő számikat. A megfelelő politikai-társadalmi diskurzusban megszerzett jártasság önmagában nem lett volna elegendő. A kulturális újjászületéshez, az etnikai identitás revitalizációjához olyan fontos szimbólumokra volt szükség amelyek a hagyományos számi társadalomban betöltött központi szerepük, multivokális jellegük miatt a túlélési stratégia fókuszába kerülhettek.

Az északi, pánszámi és „pánőslakos” diskurzusok

A ma minden tekintetben központi szereppel bíró, észak-norvégiai régió, Finnmark ad helyet minden fontos számi politikai és kulturális intézménynek. A korai össz-számi politikai törekvések mégis a délebbi régiókból indultak ki, ahol az asszimiláció általi fenyegetettség is korábban és erőteljesebben jelent meg. A 20. század első éveiben, 1904 és 1911 között a déli-számi területeken létrehozott intézmények, szervezetek voltak a későbbi, nagyobb tömegeket megszólító mozgalmak előfutárai. Törekvéseik elsősorban szociális és kulturális jellegűek voltak. A korszak kiemelkedő személyisége, a svédországi számi Elsa Laula (1877–1931) már a század elején megkezdett, intenzív politikai szerepvállalása alapozta meg az 1917-ben összehívott első nemzetközi számi találkozót, amelyre Trondheimben került sor, február 6-án. Ezt követően még három másik, úttörő jelentőségű találkozó jött létre 1937-ig. A 20. század első harmadában kialakított számi irányelvek később az őslakos népek jogaiért folytatott nemzetközi szintű politikai vitákban is központi jelentőségűvé váltak (HILDER, 2015, 23–15.).

Szintén a déli területekről indult ki a kisebbségi összefogás második hulláma, amikor a második világháború során a északi területek evakuálása miatt a különböző számi csoportokat a nyugat-finnországi Ostrobothnia tartományba költöztették. Így az egyébként egymásról alig tudó, messzire szétszóródott számi csoportok egyszerre kis területre összezárva találták magukat, ami kedvező feltételeket teremtett az összefogáshoz (LEHTOLA, 2010, 54–55., 58.). Az éppen kibontakozó számi mozgalmakat a második világháború, és az azt is túlélő

szociáldarwinizmus térhódítása sem tudta már megfékezni. 1947-ben a számi réntartók megalapították saját érdekvédelmi szervezetüket, majd kilenc évvel később megalakult az Északi Számi Tanács a különböző országokban és régiókban élő számik egyesítésének céljával. Ekkor fogalmazódott meg visszavonhatatlanul az egységes számi nemzet gondolata, amely, bár saját országhatárokkal nem rendelkezik, az évszázadok óta lakott területeire, kultúrájára jogot formálhat. A számik e téma nemzetközi felmerülésétől kezdve fontos résztvevői lettek a nemzetközi tárgyalásoknak az őslakos ügyekben. Közben egyre nagyobb enyhülést lehetett tapasztalni a számik ellen irányuló asszimilációs törekvésekben. Az igazán fontos fordulat 1979-ben következett be az északi Alta-folyó szabályozása, és vízierőmű építése elleni tüntetés következtében. A tiltakozás abból a szempontból sikertelen volt, hogy az erőmű építését nem tudták megakadályozni, azonban volt pozitív hozadéka is: a figyelem minden korábbinál erősebben irányult a számik jogaira, az északi területek problémáira, ezzel együtt a környezetvédelemre. Részben a Norvégiában elnyert pozícióiknak köszönhetően a számik fontos szerepet játszanak a legjelentősebb nemzetközi fórumokon (WCIP, IWGIA) a kisebbségi és őslakos ügyek megoldását, az érintett népek kompenzációját, rehabilitációját célzó intézkedések területén.¹⁷ Az őslakosok területi jogaira is kiterjedő ILO 169-es konvenció ratifikálását eddig Norvégiában sikerült csak megvalósítani, a többi országban nem. A számik relatív önrendelkezése ellenére a külső elvárásoktól (ezzel együtt bizonyos sztereotípiáktól), és a globális diskurzusoktól való elszakadás természetesen nem valósult meg. Az őslakos fogalom továbbra is erőteljesen kötődik a premodern, a természettel összhangban élő, „pogány” ember képéhez (PENTIKÄINEN, 1996; GASKI, 2003; SVEEN – RYDVIK, 2003; GRAFF, 2007). A föld őslakos népeivel való közös nevezőt maguk a számik is fontosnak tartják. Nemzetközi politikai és kulturális kapcsolataikban hangsúlyos a történelem során hozzájuk hasonlóan elnyomott népekkel való közösség vállalása. Ahogy az a számi revitalizáció elindítójának, Nils-Alsak Valkeapäänek (és még számos északi írónak és politikusnak) a nyilatkozataiban többször is megfogalmazódott: a számik hangja önmagában alig hallható, de más őslakos népekkel összefogva egy nagy és erős közösséget alkotnak, akikre már odafigyel a világ.¹⁸ Ez az elképzelés nyer gyakran képi kifejezést a kulturális rendezvények dekorációjában, és Arvid Sveen, Hans Ragnar Mahtisen és sok más számi képző-

¹⁷ A 2002-ben az ENSZ égisze alatt megalakult Óslakos Ügyek Állandó Fórumának első elnöke Ole Henrik Magga, a norvégiai Számi Parlament elnöke volt (STAPIEN, 2009, 87.).

¹⁸ A róla készült portréfilm, a *Váimmustan lea bieggá* ('A szívemben van az otthonom') a youtube-on is elérhető. Ebben a kisfilmben többször is megfogalmazódik a pánőslakos összefogás fontossága: <https://www.youtube.com/watch?v=ax8eWwrneVE> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

művész alkotásaiban. Ebben a gondolkodásmódban gyakran a kereszténység is imperialista hódító hatalomként jelenik meg, részben ennek köszönhető, hogy a kereszténység előtti világkép, a samanizmushoz kötött jelképek meghatározóak a számi diskurzusokban.¹⁹ (Lásd a **3–5. színes mellékletet**.)

A természeti nép képzete „elvárásszerűen” összekapcsolódik egyfajta „természeti világképpel”, amely nemcsak a történeti diskurzusokból merít, hanem a kortárs, a modernizáció vívmányait, a környezetszennyezést elítélő globális kommunikációból és az újpogány tudás-regiszterekből újabb megerősítést kap (HILDER, 2015, 109–148.). A pánszámi identitáskonstrukció tehát (szintén) erősen összefonódik a természeti, samanisztikus és mitikus jelképrendszerrel, ami egyfajta közös nevezőként más őslakos népeknél is megfigyelhető, például a szintén nagyon heterogén összetételű észak-amerikai indián törzsek pánindián szellemiségének kialakításában (KRISTÓF, 2007, 153–172.).

A bemutatott folyamatok és események, a délebbi területek erőteljesebb asszimilációja, a keleti (Kola-félszigeti) számik korlátozott kisebbségi jogai végül a norvégiai északi számik politikai-kulturális megerősödéséhez vezettek, amellyel óhatatlanul létrejött a számi társadalom központ-periféria jellegű új mintázata.²⁰ Az északi számi régiók önállósodását segítette az őslakos kisebbségnek a sűrűbben lakott, stratégiailag fontos skandináv területektől való hatalmas földrajzi távolsága is. A „messzi észak” egzotikus elképzelése idővel a turizmust fellendülését is magával hozta. Lappföldre menni egyszerre jelentett képzeletbeli utazást a múltba, és egy nehézségekkel, kihívásokkal teli, mégis idilli, érintetlen természet megtapasztalását, amelynek díszletei voltak a rének, és az azokat terelgető, színes viseletet hordó emberek.²¹ Mindezek hozadéaként a nemzetállamok szemszögéből perifériának számító észak a számi revitalizációnak kitüntetett központja lett. Így a legfontosabb szimbólumok is ebből a központi régióból indultak útjukra. Az első zászlót (lásd a **6. színes**

¹⁹ A samanisztikus jelképek kiemelt, „kirakat-jellegű” interpretációjának egyik oka a „megmutatkozás kényszere” (BIRÓ, 1996, 247.), azaz olyan dolgoknak a felmutatása, amelyeket korábban a gyarmatosítók tüzzel-vassal irtottak. A számisághoz kapcsolódó szimbólumok a legyőzhetetlen, túlélésre képes nép képét is magukban hordozzák, ennek egyértelmű megfogalmazását tartalmazza a svédországi számi énekesnő, Sofia Jannok egyik videoklipje, amelynek záró képein egy graffity látható számi nyelvű felirattal: „*LEAT DÁS AIN*” (‘még itt vagyunk’). A videoklip forrása: <https://www.youtube.com/watch?v=hr13WV7UkgA> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

²⁰ A skandináv országokban a számi jogok képviselője Norvégiában a legteljesebb. Svédországban elsősorban a a számi foglalkozások védelme és támogatása kiemelt. Ebben a két országban a réntartás kizárólagos joga a számiké. Finnországban és Oroszországban (annak ellenére, hogy az első számi parlament Finnországban alakult meg) a számik lehetőségei jóval korlátozottabbak.

²¹ A korábban szintén hangúlyos halászat sokkal kevésbé volt alkalmas arra, hogy alapja legyen egy oppozíciónak, ezért identitás-reprezentációs szerepe visszaszorult.

mellékletet), amelyet az 1970-es évek elejétől 1986-ig használtak, tulajdonképpen a hagyományosan réntartó, északi számi dialektust beszélő csoportok népviseleti színei és mintázata ihlették: a legszélesebb kék sáv a ruha alapszínét, míg a keskeny sárga, és a valamivel szélesebb piros sáv a ruha mell- és vállrészének, valamint szegélyeinek díszítését adja vissza (BJØRKLUND, 2000, 279.). A délebbi, elsősorban svéd területekre jellemző viseletekben megjelenő jellegzetes zöld díszítő szín csak az 1986-ban elfogadott zászlón jelent meg negyedik sávként.

A pánszámi célkitűzés a központi jelképeken túl az emblematiszuszervezetek, társulások, például a számi focicsapat, vagy a számi kórus összetételében is megnyilvánul. A focicsapat (7. kép)²² három ország számijaiból áll össze, a kórus tagsága (8. kép)²³ pedig mind a négy országra kiterjed, sőt,

7. kép A számi focicsapat 2008-ban.

működése sem köthető egyetlen területi bázishoz, hanem több nyelvjárási központ között „vándorol” (honlapjukon magukat *musihkka nomádat*-nak, a zene vándorainak is nevezik).²⁴

²² <http://tavriya.com.ua/?id=4921>

²³ A kép forrása: <http://www.samijienat.com/govat.html>

²⁴ A honlap címe: <http://www.samijienat.com/musihkka-nomaacutedat.html>

8. kép A Sámi Jienat ('számi hangok') kórusának tagjai.

A számi zászló a viselet és a folklór tükrében

A számi nemzetet ma szimbolizáló zászlót (lásd a **9. színes mellékletet**) először 1979-ben használták az észak-norvégiai Alta folyóra tervezett vízi erőmű megépítése elleni tiltakozások során. Hivatalossá 1986-ban vált, az első össz-számi tanácskozás (1917. február 6.) jubileumán, a 13. Számi Konferencián, Åre-ban (NÄKKÄLÄJÄRVI, 2003, 21.). A különböző függőleges sávokból, és az azokat összekötő körből álló zászló sokféle jelentést hordoz. A négy sáv jelképezi a négy ország területén élő számi csoportokat, az átölelő kör pedig a szétszakítotttságot ellensúlyozó köteléket. A négy szín a hagyományos viselet színvilágát (és egyben a sarki fényekét) jeleníti meg. A zászló köre sokszoros szimbólum: az egységen túl jelképe a Napnak és a Holdnak, a hagyományos lakósátor füstnyílásának, a sámándobnak és a hagyományos, ciklikusságra épülő vándorló életmódnak (NÄKKÄLÄJÄRVI, 2003, 21.).²⁵ Ezzel összefüggésben a kék és a vörös félkör nemcsak az égitestekre utal, hanem a téli és nyári

²⁵ A fent bemutatott szimbolika sűrített megfogalmazását adja a következő Valkeapää versrészlet: „napgyűrű / vándorúton / füstnyílásban a hold / sarki fények / ég csillagai”. Az idézet az eposzként is számon tartott *Beaivvi Ahčážan* ('Nap édesapám') című versciklusból származik (DOMOKOS, 2001, 25.).

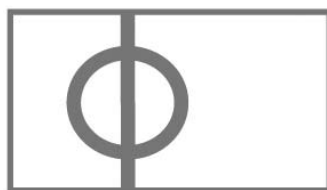
szállásokat használó számik „kétlakiságára” is. A zászlóval kapcsolatos ideológiában tehát erősen összekapcsolódik a vizuális és a verbális szimbolika. Erre utal az is, hogy az Astrid Båhl számi művész által tervezett zászlót és a nemzeti himnusz szövegét egyszerre fogadták el és tették hivatalossá. A zászló jelképeit valóban sűrű irodalmi és népköltészeti szöveghaló fonja körbe. A számik és az északi fény teremtéséről szóló prózai folklórszövegekben, továbbá az epikus jojkákban újra és újra megjelenő szűzsé szerint a számik a Nap fiai, akik a Nap járásának megfeleltethető, ciklikus vándorlás szerint élik az életüket (GASKI, 2003). Az Isak Saba által írt *Sámi saga lávlla*, azaz „számi nemzeti himnusz” szövege, részben ebből a hagyományból merít, amikor a számikat „*Nap-fiaknak fényes sarja*”-ként írja le.²⁶ A zászló szimbólumai tehát a számi szöveggyománnyal és tárgyi kultúrájával is szoros kapcsolatban vannak: elsősorban a viselet színvilágával és a sámándob forma- és motívumkészletével. A zászló színei elsősorban a nyári viseletet jelentik meg (a téli viselet szőrével kifelé fordított bunda, amelynek csupán a színes szalagdíszeiben jelennek meg a kék, sárga, piros, zöld színek). A *gákti*, azaz a nyári öltözet – a férfiak és nők esetében egyaránt – elsősorban kék posztóból készül, a ruha peremét és a nyakkivágást színes – piros, sárga és zöld – csíkokkal, valamint geometrikus mintákkal díszítik.²⁷ (Lásd a **10–12. színes mellékletet**.)

A kör motívummal kapcsolatban már említettem tárgyi relevanciákat, fontos még kiemelni, hogy – a már régóta csupán muzeális tárgyként ismert – sámándobokon a Nap mindig központi szimbólumként jelenik meg. Összevetve az északi országok és kisebbségek zászlóit, a színekben mutatnak csak eltérést, a keresztet tartalmazó sablonban nem. Első ránézésre a számi zászló szakít ezzel a skandináv hagyománnyal. Azonban, ha a zászló arányait, elsősorban a két keskeny sáv elhelyezését is figyelembe vesszük, látható, hogy a skandináv zászlókkal mégis van átfedés. A körrel áthúzott sáv(ok) a kereszt-motívummal való oppozícióként is értelmezhetők:

²⁶ Például az Anders Fjellner által gyűjtött és kiegészített epikus jojkaszövegekből. Fjellner munkáját az akkoriban már javában folyó finn folklórgyűjtések és -kiadványok is inspirálták, így született meg a korabeli folklórszöveg-kiadás gyakorlatát tükröző, a lejegyző kreativitásával megformált *Páiven párneh* (‘A Nap fia’) és a *Pišša Paššan párdne* (‘Pišša és Pašša fia’) című „számi eposztörödékek”. A magyar szövegidezet Bede Anna fordításából való (lásd: KERESZTES, 1983).

²⁷ Észak-Európában a szettu zászlója említendő a népviseletet felhasználó párhuzamként. A szettu zászló megjelenítése, bár a többi északi kisebbség (vepsze, vót, inkeri, karjalai, lúd) zászlójához hasonlóan a skandináv zászlók sablonjához illeszkedik, a keresztformát a szettu viseletét díszítő jellegzetes himzéssorával tölti ki. A kép forrása: <http://www.nyest.hu/renhirek/hanyan-beszelik-a-szettut-a-voruut-es-a-mulgit> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.)

Ezt tükrözik azok a számi vélemények is, amelyek a központi szimbolikus nyelvezettel nem értenek egyet. A *Ságat* számi folyóiratban meglehetősen provokatív címmel jelent meg egy riport: „*The Sami Flag is Ugly and Full of Occult Symbols*”.²⁸ A nyilatkozó számi lelkész elítéli a zászlón megjelenő Napot, Holdat és a sámándobot egyszerre jelképező kört, szívesebben látná a keresztet a zászlón, hiszen a számik már rég nem pogányok. A samanisztikus jelképek és a számiség mítikus/ezoterikus ködbe burkolódzó interpretációi valóban nem mindig népszerűek a keresztény számik, főleg a laestadianusok körében. Ők nagyon hiányolják a keresztény jelképeket a számi identitásépítés folyamatából, azonban a kereszténység számi történelemben betöltött nagyon ellentmondásos szerepe miatt e véleményük korántsem tükrözi a többség álláspontját. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a laestadianus és más, erősen keresztény kötődésű csoportok

14. kép Konfirmáló számi gyerekek.

a számi szimbolikát teljesen száműznék a vallási élet színtereiről. A számi viselet vásárnapi, ünneplő ruhaként jelen van a templomokban, és a számi templomok képei, oltárai is a számi (szín)világot tükrözik, népviseletet hordó keresztényeket ábrázolnak, köztük a „lapp Máriával”²⁹ (Lásd a **13. színes mellékletet.**) (14. kép).³⁰

²⁸ Az újságcikk eredeti forrása: <http://www.sagat.no/hovednyheter/2013/02/16/29982/>. A riportot több norvég lap is közölte, pl.: <http://www.vl.no/troogkirke/pastor-h%C3%B8sterstorm-etter-kritikk-av-sameflagget-1.59464> és <http://thornews.com/2013/02/16/pastor-the-sami-flag-is-ugly-and-full-of-occult-symbols/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.)

²⁹ A lapp vagy lappföldi Mária egy számi lány, Milla Clemensdotter megnevezéseként él tovább. A nevet Laestadius használta először, miután 1844 januárjában találkozott vele. Ez a találkozás, a lány életútjának és „megvilágosodásának” megismerése a lelkész további pályája szempontjából egy meghatározó fordulat volt, hozzájárult ahhoz, hogy a kereszténységben belül kialakuljon egy számi világlátáson alapuló, azt erősen magába olvasztó protestáns irányzat.

³⁰ A kép forrása: <http://www.dagbladet.no/2011/06/27/nyheter/utdanning/samer/innenriks/diskriminering/17081448/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.)

A rehabilitáció (?) szimbolikus diskurzusai

A régi-új jelképek a számik egységbe kovácsolásán túl többnyire kifelé is pozitívan hatnak. Az új diskurzusokban nem alacsony színvonalú, nevetséges dolgok többé a számi énekek vagy viseletformák, és a természet értékeit megóvó életmód sem az elmaradottság jelzője, hanem a környezetvédelem számára is kiaknázható fontos tudásforma. Az új és élesebb megvilágításban a számik tehetséges zenészek, tárgyi világuk pedig megihleti a képzőművészeket, formatervezőket. Bár sokan továbbra is ellenségesek vagy közömbösek maradnak az őslakosokkal kapcsolatos kérdésekben, úgy tűnik, egyre többen akarnak részesülni a számi kultúrából. Ez az új trend meglehetősen ambivalens helyzeteket teremt: egyfelől a számiknak és a „kívülállóknak” is erős kontúrokkal rendelkező elképzelései vannak arról, hogy milyen a hiteles számi, másfelől az ideálképek egységes álarca mögött a sokféleség valóságát találjuk „mindkét oldalon”. A továbbiakban három országból három olyan esetet mutatok be, amelyekben más és más kontextusokban került központba a számi viselet.³¹

2009 február 6-án egész Norvégia északra figyelt. Nemcsak azért, mert a számik ezen a napon ünneplik a Számi Nemzeti Napot, hanem a hercegi pár, Haakon és Mette-Marit kautokeinoi és karasjoki látogatása miatt.³² Az alka-

³¹ A viselet mint nemzeti szimbólum Norvégiában és Svédországban is kiemelkedő. Az uralkodó ház tagjai mindkét országban a zászlókkal azonos színvilágú népviseleteikben jelennek meg a nemzeti ünnepeken. A képek forrása: http://www.femina.hu/vilagsztar/sofia_hellqvist_sved_kiralyi_csalad_estelle_hercegno_kepek és <http://www.hir24.hu/kultura/2014/05/19/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.). (15–16. kép)

15. kép

16. kép

³² Kautokeino és Karasjok a emblemikus számi települések. Előbbi a legfontosabb kulturális eseményeknek ad helyet, utóbbi pedig a számik közigazgatási központja, itt működik a norvégiai számi parlament is.

lomra a hercegi pár – a még 2001-ben az esküvőjükre kapott – számi viseletben ékezett. Északi tartózkodásuk két napján kipróbálták a tradicionális számi életet, a lassózástól a rénfogaton való utazáson át majdnem a sátorban alvásig. Az utóbbit a $-30\text{--}35^{\circ}\text{C}$ -os hidegre való tekintettel Mette-Márit elvetette.³³ A sajtóhírek pozitívan számoltak be a hercegi pár részvételével lezajlott számi ünneppsorozatról, ám néhány számi orgánus kritikával is élt, például megjegyezték, hogy Haakon rosszul vette föl a „négyszél-sapkát”, és a számiktól ajándékba kapott téli viselet alatt mindketten overállt viseltek.³⁴ A sátorszállítás elutasítása és az overáll viselése egy, a számi folklórban is gyakran felbukkanó „homogenizáló” szüzsét hívott életre, miszerint csak a számik bírják a hideget. A közeledés és a barátság gesztusa nem tudta elfedni a kisebb hibákat, mint például a sapka helytelen viselése. Ennek ellenére senki sem vonta kétségbe a norvég uralkodócsalád pozitív szándékát. (17. kép)³⁵

17. kép A norvég hercegi pár.

Más, drámaibb esetekből is kiderül, hogy a számik nagyon érzékenyen reagálnak, ha valaki úgy használja a jelképeiket, hogy nem ismeri a hozzájuk tartozó kódot. Finnországban a szépségkirálynő esete járt komoly tanulságokkal. A Miss Universe 2007-es finn fordulójának győztese számi viseletben képviselte az országot (az öltözéket azonban nem számik készítették, Hong Kongban gyártott tömegcikk volt). Ezt követően az észak-finnországi Rovaniemiben tüntetések kezdődtek. Fiatalok százai vonultak békésen az utcákon számi és (a finn nyelv direkt mellőzésével) a finneken túl is üzeni kívánó angol feliratú

³³ Forrás: <http://www.seher.no/royal/sover-ute-i-35-minusgrader-36740> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.)

³⁴ Forrás: <http://norwegianne.net/2009/02/09/haakon-and-mette-marit-in-finnmark/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

³⁵ A kép forrása: <http://www.finnmarkslopet.no/rhist/article.jsp?id=4091> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

transzparenszekkel.³⁶ A tiltakozások jelmondatai: „Respect my culture!”, „I like real things!”, „Not for sale!”, „This is our dress, this is our identity!” és „Burn fake!” (HILDER, 2015, 159.). (18–19. kép) Lars Miguel Utsi nyilatkozatában kifejtette, hogy azért tiltakoznak, mert a turizmusra épülő iparág „hamisított viselettel” és „hamisított számikkal” árasztja el Lappföldet.³⁷ Ez pedig szerintem egy elfogadhatatlan, újfajta diszkrimináció, ami semmibe veszi a számikat. A turisták „álszámikkal” és a tárgyi kultúra silány utánzataival találkoznak északon, és a csillogó Mikulás-birodalommal szembesülve azt gondolják, ilyenek a valódi őslakosok. A tiltakozók transzparenszei között volt egy „*Dá lea miss Sápmi!*” (‘Íme miss Számiföld!’) feliratú is, amelyet egy fiatal, *valódi* viseletbe öltözött lány tartott egy asztal mellett állva, amelyre a finn szépségkirálynő által is viselt „made in Hong Kong” számi ruhautánszat volt kiterítve, ezzel demonstrálva az erős kontrasztot. Amint a nyilatkozatokból is kiderült, egy egyszeri esetről mélyebb gyökerű problémáról van szó. Klemetti Näkkäljärvi, a finnországi számi parlament 2008-tól 2015-ig hivatalban lévő elnöke is kifejtette, mennyi kárt okoz nekik a finn turista-ipar, amelyben a számi tárgyak, köztük a viselet, silány, Kínában tömegcikként gyártott változataival árasztják el a lappföldi – nem számik által üzemeltetett – üzleteket.³⁸ A ruha ajándékozásának (amely mindig házilag készülő, kézműves termék) és viselésének a számik körében máig fontos, rituális jelentése van, a befogadást, a társadalom tagjává válást is jelképezi. Ezzel szemben a finn árucikkek megrendelői és terjesztői a mögöttes jelentések negligálásán túl még a hiteles másolásra, és a jó minőségre sem törekszenek. Bár létezik a piacon az eredetiséget is igazoló számi kézműves termékek (*duodji*), ezek nehezen veszik fel a versenyt az olcsó tömegcikkkel. Természetesen – bizonyos mértékben – a turizmus az őslakosok megélhetéséhez is hozzájárul, maguk a számik is kialakítják a „saját” turista-iparukat, ami azonban korántsem tévesztendő össze a kínai utánzatokkal.³⁹

³⁶ A tüntetésről szóló beszámoló forrása: <http://rabble.ca/blogs/bloggers/krystalline-kraus/2012/03/activist-communiqu%C3%A9-our-culture-not-halloween-costume%E2%80%8F> és <http://arran2.blogspot.hu/2007/06/can-just-anyone-wear-gkti.html> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

³⁷ Lappföld a finn Lappi elnevezés magyar megfelelője, amely Finnország legészakabbi régiójának hivatalos elnevezése.

³⁸ Szóbeli közlés. Klemetti Näkkäljärvi a 2014. novemberében tett magyarországi látogatása során az ELTE BTK által szervezett kerekasztal beszélgetésen beszélt erről a témáról.

³⁹ A számi divattervezők egyre inkább próbálják átvezetni a tradicionális viselet mintákat, színeket, motívumokat a fiatalok igényeit is kielégítő mai „szabásmintákba”. A modern, egyedi tervezésű számi ruhák népszerűek a számik és nem számik körében is. Arra azonban mindig hangsúlyt fektetnek, hogy a máig ismert viselet-szimbólika a megfelelő módon kerüljön át a modern viseletek világába. Sigga-Marja Magga 2015 augusztusában Ouluban a számi kézműves termékekről, ruhatervezők munkáiról tartott előadást. Hangsúlyozta, hogy a *duodji* napjainkban is nagyon fontos jelentéseket hordoz: norma-rendszer kötődik hozzá, és a számik emberi jogi küzdelmeinek is szimbóluma (MAGGA, 2015, 448–449.).

Svédországban a 2014-es „Talang Sverige” tehetségkutató országos válogatójára egy népviseletbe öltözött számi fiú jelent meg. A vele készült interjúban, és a színpadra lépéskor a zsűrivel folytatott beszélgetésben is hangsúlyosan került szóba a megjelenése. Jon Henrik Fjällgren elmesélte, hogy szereti a számi viseletet, és ruháját édesanyja készítette. Ő maga dél-amerikai „indián” származású, csecsemőként fogadta örökbe egy svédországi számi család. A színpadi fellépést megelőző bemutatkozó kisfilmből az is kiderült, hogy gyerekkorában sokan lenézték és csúfolták a bőrszíne miatt, és azért is, hogy egy hagyományörző számi réntartó család tagja. Ő ennek ellenére büszkén mutatja meg a számi kultúra értékeit a svéd nagyközönségnek, így a tehetségkutatóra is jójkával készült. Jon Henrik fellépése alatt könnybe lábadt a közönség jó néhány tagjának szeme, és az ének után a zsűritagok a közönséggel együtt állva tapsoltak, alig tudtak megszólalni a meghatódottság-

18–19. kép Tüntetés Rovaniemi utcáin.

tól.⁴⁰ Néhány héttel és fordulóval később Jon Henrik az országos verseny nyerteseként távozott. 2015-ben már az uralkodócsalád előtt jojkált svéd zászlók alatt, a svéd katonazenekar kíséretében a Nationaldagen ünnepi eseményén.⁴¹ A svéd nemzeti napnak immár hagyományává vált, hogy számi énekes lép fel a díszelőadás részeként, és Jon Henriken kívül jónéhány számi énekes lett népszerűvé a svéd közönség körében (20. kép),⁴² (21. kép).⁴³

20. kép Az egyik zsűritag, Tobias Karlsson Jon Henrik jojkálását hallgatva.

21. kép A győztes szüleivel.

A három eset tanulsága, hogy az etnikai alapú feszültségek máig jelen vannak északon. A számi jogok elsősorban Norvégiában és Svédországban kaptak törvényi védelmet. Azonban a két (norvég és svéd) példa is jól illusztrálja, hogy a két ország politikája a számik rehabilitálásában másfajta utat követ. Mindennek történeti okai lehetnek, hiszen Norvégia a számiság kulturális jellemzőit akarta eltüntetni: erőteljesen asszimilálni, megváltoztatni („norvégosítani”) a számikat (BJØRKLUND, 2000; MINDE, 2005), míg Svédországot elsősorban a kirekesztés jellemezte: az állampolgári jogok megvonása és a számik lélekszámát tudatosan célzó szörnyű intézkedések (mint pl. a sterilizálás) azt a jelentést hozták, hogy a számik alacsonyabb rendűek, sosem lesznek a svédekkel egyenértékű „rassz” (GRUNDSTEN 2010). Norvégiában ezért a rehabilitáció politikai eszközei ma a számi jellegzetességek elfogadását, a kultúra egyenrangúsítását célozzák, amit a norvég hercegi pár számi viseletben történő hivatalos megjelenése is jól illusztrál. Svédországban pedig inkább az egyenrangú állampolgári

⁴⁰ A verseny közvetítése a youtube-on megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=woEcdqqbEVg>

⁴¹ Az utóbbi években több számi előadó volt díszvendége az eseménynek: 2013-ban Sophia Jannok, 2014-ben Ingá Máret Gaup Juuso Loreen társaságában.

⁴² Forrás: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5793990> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

⁴³ Forrás: <http://www.op.se/noje/musik/dagen-efter-succesegern-jon-henrik-fjallgren-slapper-skiva> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

státusz köré szerveződő folyamatok figyelhetők meg. A számiság fő jelképei (mint például a viselet és a jójka), lenézett szimbólumokból a svédek által elismert, sőt ünnevelt jelképekké lesznek az „egyenjogúsítás” (és kompenzáció) diskurzusában. Más kérdés, hogy a kulturális színtereken megfigyelhető pozitív változások ellenére a politikai háttér nem olyan erős, mint Norvégiában. A finnországi helyzet árnyaltabb értelmezéséhez tudni kell, hogy bár az északi régiót történetileg a finnek is a számik élettereként tartják számon, mára alig találunk olyan településeket Lappföldön, ahol a számik jelentős többséget alkotnának. A finn-számi keveredés sokkal intenzívebb volt, ennek következtében rengeteg finn kezdett réneket tartani. A réntartást ugyan a számiktól tanulták, a hozzá kapcsolódó eszközkészletet és terminológiát, (akárcsak a regionális folklór egyéb elemeit) úgy vették át, hogy közben a maguk képére is formálták. Finnországban ma a számik zöme úgy érzi, hogy a politikai intézkedések egyre inkább kiszorítják őket az önmeghatározásukban is fontos, ikonikus ágazatból, a réntartásból, és sokuknak kényszerűségből kell más foglalkozást választani (NÄKKÄLÄJÄRVI, 2014, 109–125.). Hosszú tárgyalások után 2015 tavaszán került napirendre a finn parlamentben az ILO 169-es konvenció elfogadása. A számik nagy reményekkel néztek elé az eseményeknek, azonban csak a svéd kisebbség pártja szavazott mellettük, a parlament elvetette a javaslatot. A föld és a természeti javak feletti rendelkezés jogát tehát máig nem kapták meg a számik Finnországban, amely – többek között – segített volna megerősíteni gazdasági pozícióikat a réntartásban. A turisztikai iparágazatok működésének következtében pedig – a finnországi számik úgy érzik – újabb és újabb kulturális elemeik csúsznak át idegen kezekbe. Érthető, hogy ebben a kontextusban a kultúrának egyre inkább felértékelődik a szerepe. A számi nemzet a kultúrában ragadható meg. A számi kultúra az, amely saját állam és saját földterületek hiányában is kizárólag a számik közös tulajdona lehet, nemzeti tulajdon értelemben. A kulturális szimbólumaik tőlük független felhasználása tehát, még ha jó szándékkal történik is, kétségbeesést szül vagy rosszallást vált ki a számik körében.⁴⁴ A viszonyulások tehát sokfélék, és az éppen aktuális ideológiák, események által is erősen árnyaltak. A viselettel kapcsolatos közös retorika hiánya nemcsak finn-számi relációban jelentkezik, jól példázta ezt a norvég hercegi pár nem teljesen szabályos öltözetére vonatkozó kritika is. Svédországban pedig Sofia Jannok egyik új, 2015-ös videoklipje mutatja be, hogyan kell felöltöni a népviseletet,⁴⁵ miközben a dalszövegben erősen bírálja a svéd demokráciát.

⁴⁴ Az ehhez hasonló reakciókban elsősorban nem a féltő bezárkózás, hanem a kiemelendő nemzeti értékek, továbbá egy meghatározott minőségi nível határokon belüli és nemzetközi védelmére, szabályozására szolgáló törekvések fogalmazódnak meg (hasonlóképpen például a hungarikumok és külföldi megfelelőik esetében).

⁴⁵ Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=UGc7c8U2aps> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

Összegzőképpen

A számi politikusok, énekesek, képzőművészek nyilvános szereplései elképzelhetetlenek a számi viselet, vagy a számi identitást vizuálisan szimbolizáló egyéb kellékek nélkül, ami a revitalizáció és a rehabilitáció folyamatának egyaránt velejárója. Az „észak” korábbi interpretációi: a vad és lakatlan, a civilizáció meghódítására váró „senkiföldje” ma már elfogadhatatlanok (BRODERSTAD, 2011, 893.; HILDER, 2015, 120–129.). A mindenütt jelenlévő számi jelképek figyelmeztetnek: észak sosem volt pusztán kietlen vadon. Az arktikus táj is otthon, a számik otthona, ahol számukra minden dombhoz, völgyhöz, folyóhoz és kőhöz történetek kapcsolódnak. Emlékek tája, a számi történelem színpada. A revitalizáció eredményességének látványos megnyilvánulása a számi nyelvű feliratok, helynevek mellett a sűrűn előforduló számi zászlók és a viselet hordó emberek jelenléte. Bár a területi autonómia a számik számára elérhetetlen, a kék, piros, sárga és zöld színek jelzik a számik szimbolikus tér(vissza) foglalását, jogaik érvényesítésének igényét. Ez a vizuális szimbólumokkal megerősített jelenlét jelenik meg minden alkalommal, amikor számi ügyeket képviselnek akár politikai, akár kulturális színtereken. A számi képzőművészeti alkotások színvilágától a politikai transzparensen, hivatalos intézményi logókon át a zenészek színpadi arculatáig az őslakos „négy szín-világ” mindent áthat. A teljes népviselet mellett gyakran megfigyelhetők a hétköznapi (nem etnikus jellegű) öltözékek tradicionális ékszerekkel, vagy számi feliratokkal, sámándob-motívumokkal való díszítése. Költői megfogalmazásban mindenfelé „*kép / képek jelképe / jelképes / dobrajzolat képei / cifra / képes világ*”⁴⁶ (Nils-Alsak Valkeapää). A dob membránját díszítő figurák széleskörű előfordulása nemcsak a kereszténység előtti számi világképre történő utalás.⁴⁷ (22. *kép*),⁴⁸ (23. *kép*),⁴⁹ (24. *kép*).⁵⁰

A homogenizációs törekvések, akár kívülről érkeztek a kényszer eszközeként, akár a szükségesség és a praktikum belső dinamikájában formálódtak, a számik vizuális reprezentációját sokáig meghatározták. A még tágabb kontextusba kerülés, az északi életvitelhez és az őslakos kultúrákhoz kapcsolódó

⁴⁶ Fordította: Domokos Johanna (DOMOKOS, 2001, 27).

⁴⁷ A több ezer éves altai sziklarajzokkal nagy átfedést mutató motívumkincs felhasználásában az „ősiség” legitimációja iránti igény is kifejeződik, tehát a számik saját területeikhez való joga is megerősítést nyer.

⁴⁸ Forrás: https://www.google.hu/search?q=safia+jannok&biw=1920&bih=969&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0CAYQ_AUoAWoVChMIweXX28KKyQIVyfyCh2U8AcK#imgre=ze1xn0s36XUfMM%3A

⁴⁹ Forrás: http://www.zazzle.co.uk/sami_tshirt-235891891863758143 (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

⁵⁰ Forrás: <https://www.pinterest.com/pin/31384528627200289/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

22. kép Sofia Jannok a védjegyévé is vált *riskut* (a tradicionális női viselet kendődíszét) viseli a ruháján.

23. kép Póló számi színekkel és rénszarvassal.

„globális összkép” is az egységsítő szemléletnek kedvezett. Az „igazi, hiteles” számi népviseletben jár, rénszarvastenyésztő, és valószínűleg a maga archaikus módján viszonyul a természetfelettihez. Erre a képre alapoznak az időben a 19–20. század fordulójának bemutatásáig terjedő múzeumi tárlatok is (MAHTISEN, 2010, 53–72.), ami a – kortárs kultúrát is részletesen dokumentáló – modern skandináv muzeológiai szemlélettől éles elkülönülést mutat. Természetes, ugyanakkor óhatatlanul archaizáló, hogy a számik önmeghatározásában a legkarakteresebb, egyben nagy történeti múlttal rendelkező szimbolika jelenik meg. A turisztikai iparágak és sokszor még a törvényi szabályozások is ezt erősítik (például Norvégiában és Svédországban a számi identitás szempontjából kiemelten fontos réntartásra a számik kizárólagos joggal rendelkeznek). A szimbólumoknak nemcsak befelé, hanem

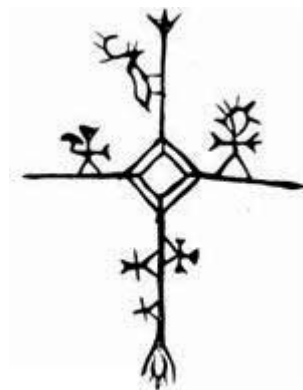

24. kép Sámándobokon szereplő rénszarvas motívum tetoválásként.

kifelé is hatékonyaknak kell bizonyulniuk, ami „a többségi társadalom egzotikum iránti vágyának” (NAGY, 2014, 241.⁵¹) kielégítését is magában foglalja (25. kép), (26. kép), (27. kép).⁵²

25. kép Altai (Észak-Norvégia) sziklarajzok.

26. kép Sámándob motívumok.

27. kép Számi ékszerek.

⁵¹ Nagy Zoltánnak a szibériai kis népekre vonatkozó tanulmányából idézett kijelentése, amely a számi viszonyokra is tökéletesen alkalmazható.

⁵² Forrás:<http://old.no/samidrum/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

⁵³ Fordította: Domokos Johanna (DOMOKOS, 2003, 23.).

Ez időnként belső feszültségeket szül, amely a számi irodalomban is többször megfogalmazódik: „*Nem úgy élek / nincs oly házam / nem vadászom. / Számi vagyok-e? // Mégis / számi a vágyam / számi a gondolatom / számi a lelkem / nyelvem számi*” (Ravna Eira).⁵³ Egy átlagos, modern északi kisváros vagy falu nem vonz látogatókat, a lappföldi utazó a sarkvidék régi arculatát is látni kívánja, és ez természetes módon találkozik a számik hagyományörző törekvéseivel, a nemzetépítés legalapvetőbb tartalmi pilléreivel. Fenntartja ugyanakkor azokat az éles cezúrákat, amelyek a számikat a modern társadalom határvonalán kívülre helyezik. A reliktum-jelleget hátrahagyó szemléletbeli változás csak napjainkban, a 2010-es évek elejétől kezd kibontakozni: a múzeumi tárlatok, a filmek, a zenei videoklipek stb. a számikat már a modern világ egyenrangú részeseiként próbálják bemutatni. Nemcsak arról van szó, hogy sítalpakon járó emberek helyett motoros-szánok siklanak a réncsordák mellett, és hogy a legmodernebb technika az északi otthonokban is jelen van. Maguk a számikat jelképező szimbólumok is új jelentésekkel telítődnek. Jojkát hallgatni például „trendivé” lett, országos tehetségkutató versenyt lehet vele nyerni. Számi művészek és tervezők munkái kerülnek norvég, svéd, finn és jóval távolabbi otthonokba (mint például a számi ivócsészét mintázó fotel vagy a „négyszélsapka” ihlette díszüvegek és poharak), (28. kép),⁵⁴ (29. kép), (lásd a **30. színes mellékletet**).

28. kép Ikea fotel, Maria Vinka számi tervező munkája.

29. kép Számi motívum ihlette medál. (Juhls' Silvergalleri, Kautokeino, 2014.)

A számi jelrendszer szélesebb körű felhasználása ezzel párhuzamosan bonyolódik egy másik, „pánóslakosság-diskurzusba” is, amely a hagyományok tulajdonjoga, tartalmának védelme, tulajdonképpen a márkavédjegy kérdése

⁵³ Fordította: Domokos Johanna (DOMOKOS, 2003, 23.).

⁵⁴ Forrás: <http://www.ikea.com/hu/hu/catalog/products/50039552/> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

körül folyik.⁵⁵ Ezzel kapcsolatban egyértelműen posztkolonialista reakciók is megfigyelhetők a számik körében: kultúrájuk, nyelvük, történelmük kutatását, értelmezését saját joguknak és feladatuknak tekintik, és bizonyos számi szimbólumok skandinávok általi „honosítását” kifejezetten rosszállással fogadják (mint például a Miss Universe finnországi nyertese kapcsán bemutatott esetben). A tudományos életben a kutatás tárgyához való hozzáférés és az illetékesség kérdésében⁵⁶ felmerülő kérdésekkel kapcsolatban Elina Helander, a Rovaniemiben működő Arctic Centre munkatársa a következőképpen fogalmaz:

What has Sámi research meant for the Sámi? First, in the earlier research tradition the Sámi were an object of study for outsiders, non-Sámi researches [...] historians, pastors, linguist and many others described the Sámi culture from their point of view. [...] The existence of the Nordic Council and the Sámi Council made it possible to open a Sámi research institute in the early 1970s: the Nordic Sámi Institute [...] Through this institute, the Sámi have been able to influence the image of the Sámi and the way their history and culture is depicted and their language and society studied” (HELANDER, 2003, 41.).

Az idézett cikk folytatásában Helander azt hangsúlyozza, hogy a számikat csak saját beleegyezésükkel és kontrolljukkal lehet kutatni, és csak olyan témákban, amelyek a számiknak politikai, gazdasági vagy kulturális hasznot termelnek.⁵⁷ Mivel a számik – sokszor antikolonialista színezetű – „kisebbségi nacionalizmus-diskurzusa” elsősorban a *kultúrnemzet* fogalma köré szerveződik, jelképeik engedélyük nélkül történő és nem hiteles felhasználásában a korábbi negatív diszkrimináció folytatását látják. A 20. század második harmadáig látenszen létező szimbólumok az ezredfordulóra kiemelkedő jelentőségűek lettek, a 2010-es években pedig népszerűségük túljutott a számi közösségek határain. A számi szimbólumok norvégok, svédek vagy finnek általi integrálásával párhuzamosan a számik körében megfigyelhető a féltve őrzött kulturális egyediség kinyilvánításának felerősödése. Az asszimilációtól való félelem ma is él, így a *befogadás–kiszármaztatás, rehabilitáció–(kulturális) imperializmus* kategóriák közötti cezúra sokszor elmosódik, és az értelmezések hintajátékában a szimbólumok is törékenyebbnek,

⁵⁵ Az őslakos népek kulturális értékeinek védelméről szóló irodalom egyre terjedelmesebb, lásd például: COLLINS, 1993; GRAVES, 1994; MILLS, 1996; BROWN, 2003; SOLBAKK, 2007; HIRVONEN, 2008.

⁵⁶ Az őslakos-diskurzusban a „benszülött” és „kívülálló” kutató egymáshoz és a kutatott témához való viszonyának problematikája szinte mindenütt jelen van. A szibériai kis népek esetében is „élesen vetődik fel az a kérdés, hogy ki a kultúra tulajdonosa, ki az, aki hasznot hajthat belőle, ki tematizálhatja a diskurzust, és kié a meghatározó vélemény. Ebben a megközelítésben egyértelműnek látszik, hogy azok ismerik legjobban a kultúrát, akik beletartoznak, így az ő véleményük az, amit vitathatatlanul kell tekinteni” (NAGY, 2014, 236.).

⁵⁷ Az észak-amerikai Indigenous Studies célkitűzéseit bemutató írásában Kristóf Ildikó találóan: „távol tartandó-megrendszabályozandó idegen”-ként határozza meg a „kivülről” érkező kutató pozícióját (KRISTÓF, 2007, 160.).

sérülékenyebbnek tűnnek. Ebben a kontextusban a régi jelmondat: „*Számiföld a számiké*”,⁵⁸ mára inkább „*a számi kultúra a számiké*” formában fogalmazható újra. A társadalmi identitás globalizálódó kultúra miatti fenyegetettségének érzése újabb és újabb ellenreakciókat szül. Ersiksen szavaival: „Az új évezred kezdetén – nézőponttól függően – mind a homogenizálódásnak, mind az elkülönülésnek kemény kihívásokkal kell szembenéznie” (ERIKSEN, 2006, 385.).

IRODALOM

AIKIO, Ante

2003 The geographical and sociolinguistic situation. In: PENNANEN, Jukka – NÄKKÄLÄJÄRVI, Klemetti (szerk.): *Siidastallan. From Lapp Communities to Modern Sámi Life*. 34–41. Inari, Sámi Siida Museum.

BERECZKI András

2000 A lappok története. In: NÁNOVSZKY György (szerk.): *A finnugorok világa*. Budapest – Moszkva, Teleki László Alapítvány.

BÍRÓ A. Zoltán

1996 A megmutatkozás kényszere és módszertana. Az etnicitás vizsgálatának szempontjai és esélyei egy közép-kelet-európai mikrorégióban. In: GAGYI József (szerk.): *Egy-más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról*. 247–283. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.

BJØRKLUND, Ivar

2000 *Sápmi – nášuvdna rieğáda*. Tromsø, Tromssa Musea, Tromssa Universiteahta.

BRODERSTAD, Else Grete

2011 The promises and challenges of indigenous self-determination. *International Journal*, 66, 4, 893–907.

BROWN, Michael F.

2003 *Who Owns Native Culture?* Cambridge, Mass., Harvard University Press.

COLLINS, John

1993 The Problem of Oral Copyright: The case of Ghana. In: FRITH, Simon (szerk.): *Music and Copyright*. Edinburgh, Edinburgh University Press.

⁵⁸ A számi himnusz utolsó sora. A himnusz teljes szövege Bede Anna fordításában jelent meg magyarul (lásd: KERESZTES, 1983, 187–188.).

DOMOKOS Johanna

2001 *Nils-Aslak Valkeapää: Nap, édesapám*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó.

2003 A számi írók története. *Finnugor Világ*, 1–2, 15–21.

EIDHEIM, Harald

1969 When Ethnic Identity is a Social Stigma. In: BARTH, Fredrik (szerk.): *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. 39–57. Bergen, Universitetsforlaget.

1971 *Aspects of the Lappish Minority Situation*. Oslo, Universitetsforlaget.

ERIKSEN, Thomas Hylland

2006 *Kis helyek – nagy témák. Bevezetés a szociálandropológiába*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.

2008 *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai megközelítések*. Budapest – Pécs, Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.

GASKI, Harald

2003 *Biejjen Baernie – Sámi Son of the Sun*. Karasjok, Davvi Girji.

GRAFF, Ola

2007 The relation between Sami Yoik Songs and Nature. *ESEM*, 12, 227–231.

GRAVES, Tom

1994 *Intellectual Propriety Rights for Indigenous Peoples: A Sourcebook*. Oklahoma City, Society for Applied Anthropology.

GRUNDSTEN, Anna

2010 *The Return of the Sami. The Search For Identity and the World System Theory*. Lund: Lunds Universitet, Department of Social Anthropology.

HELANDER, Elina

2003 The meaning of Sámi research for the Sámi. In: PENNANEN, Jukka – NÄKKÄLÄJÄRVI, Klemetti (szerk.): *Siidastallan. From Lapp Communities to Modern Sámi Life*. Inari, Sámi Siida Museum 41.

HILDER, Thomas R.

2015 *Sámi Musical Performance and the Politics of Indigeneity in Northern Europe*. Lanham – Boulder – New York – London, Rowman – Littlefield.

HIRVONEN, Vuokko

2008 *Voices from Sápmi: Sámi Women's Path to Authorship*. Kautokeino, DAT.

HOBBSAWM, Eric

1990 *Nations and Nationalism Since 1780: programme, myth, reality*. Cambridge, Cambridge University Press.

1997 *A nacionalizmus kétszáz éve*. Budapest, Maecenas Kiadó.

HOBBSAWM, Eric – RANGERS, Terence (szerk.)

1983 *Invented traditions*. Cambridge, Cambridge University Press.

KERESZTES László

1983 *Aranylile mondja tavasszal. Lapp költészet*. Budapest, Európa Könyvkiadó.

KRISTÓF Ildikó

2007 Kié a „hagyomány”, és miből áll? Az Indigenous Studies célkitűzései a jelenkori amerikai indián felsőoktatásban. In: WILHELM Gábor (szerk.): *Hagyomány és eredetiség. Tanulmányok*. 153–172. Budapest, Néprajzi Múzeum. /Tabula Könyvek 8./

LEHTOLA, Veli-Pekka

2010 *The Sámi People. Traditions in Transition*. Inari, Kustannus-Puntsi Publisher.

MAHTISEN, Stein R.

2004 Hegemonic Representations of Sámi Culture. From Narratives of Noble Savages to Discourses on Ecological Sámi. In: SIIKALA, Anna-Leena – KLEIN, Barbo – MAHTISEN, Stein R.: *Creating Diversities. Folklore, Religion and the Politics of Heritage*. Helsinki, Finnish Literature Society.

2010 Indigenous Spirituality in the Touristic Borderzone: Virtual Performances of Sámi Shamanism in Sápmi Park. *Temenos*, 46, 1, 53–72.

MAGGA, Sigga-Marja

2015 The Process of creating Sámi handicraft *Duodji* – From national symbol to norm and resistance. In: MANTILA, Harri – SIVONEN, Jari – BRUNNI, Sisko – LEINONEN, Kaisa – PALVIAINEN, Santeri (szerk.): *Congressus Duodecimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Book of Abstracts*. 448–449. Oulu, University of Oulu.

MILLS, Sherylle

1996 Indigenous Music and the Law: An Analysis of National and International Legislation. *Yearbook for Traditional Music*, 28, 57–86.

MINDE, Henry

2005 Assimilation of the Sami. Implementation and Consequences. *Gáldu čála – Journal of Indigenous Peoples Rights*, 3.

NAGY Zoltán

- 2014 Sámántánc a konferencián: A néprajztudomány teologizálódása Oroszországban. *Ethnographia*, 125, 2, 234–249.

NÄKKÄLÄJÄRVI, Klemetti

- 2003 The Sámi flag. In: PENNANEN, Jukka – NÄKKÄLÄJÄRVI, Klemetti (szerk.): *Siidastallan. From Lapp Communities to Modern Sámi Life*. Inari, Sámi Siida Museum 21.

- 2014 Kirste Paltto A lappok című könyve után. A számik Finnországban az 1970-es évektől napjainkig. In: VALKEAPÄÄ, Nils-Aslak – PALTTO, Kirste – NÄKKÄLÄJÄRVI, Klemetti – KÁDÁR Zoltán: *Lappok*. 109–125. Budapest, Nap Kiadó.

PENTIKÄINEN, Juha

- 1998 *Shamanism and Northern Ecology*. Berlin – New York, Mouton de Gruyter.

SOLBAKK, Aage – SOLBAKK, Odd Ivar

- 2005 *Kulturmåhttu. Árbevierut ja kulurerohusat*. Karasjok, ČálliidLágádus.

SOLBAKK, John

- 2007 *Traditional Knowledge and Copyright*. Karasjok, Sámikopiija.

STAPIEN, Adam

- 2009 Egység és szakadás között. Pánszámi együttműködés az északi országokban és Oroszországban. *Pro Minoritate*, 3, 74–95.

SVEEN, Arvid – RYDVIING, Håkan

- 2003 *Mytisk Landskap: Ved Dansende Skog og Susende Fjell*. Stamsund, Orkana.

TAMÁS Ildikó

- 2001 A számi irodalmi nyelvek kialakulásáról és fejlődéséről. In: MATICSÁK Sándor – KERESZTES László – LAHDELMA, Tuomo (szerk.): *Folia Uralica Debreceninesia* 8. *Ünnepi könyv Keresztes László tiszteletére*. 619–628. Debrecen – Jyväskylä, Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszék.

- 2007 *Tűzön át, jégen át. A sarkvidéki nomád lappok énekhagyománya*. Budapest, Napkút Kiadó.

- 2013 „Few words are sung in it” – Questions of Methodology in Studying Sami Yoik Texts. In: ANDERSSON, Kajsa (szerk.): *L’Image du Sápmi* 3. 236–260. Örebro, Humanistic Studies at Örebro University.

TILLINGER Gábor

- 2014 *Samiska ord för ord. Att mäta lexikalt avstånd mellan språk*. [Studia Uralica Upsaliensia 39.] Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis.

ILDIKÓ TAMÁS

THE COLORS OF POLAR LIGHT: SYMBOLS IN THE CONSTRUCTION
OF THE SÁMI NATIONAL IDENTITY

The author in her article analyses the complicated relations of ethnicity and nation-building on the example of the construction of the Sámi national symbols. She presents in what context of historical events and ideological trends the idea of panSamiism has evolved, in what way the issue of the Sámi nation emerged in political and cultural scenes and what central symbols were used by Sámi intellectuals to ensure the success of the new identity discourse.

Sámi people living in four states have nowadays a strong sense of belonging. The public appearance of Sámi politicians, public figures, artists is always marked with some Sámi costume or other symbols that visually represent Sámi identity. These visual symbols express Sámi unity, rejection of ‘western’ ideologies and their community and solidarity with other indigenous peoples of the world.

Sámi symbols that had been formerly stigmatized in Scandinavia received new meanings and became accepted by the second half of the 20th century, and finally, their popularity exceeds the borders of Sámi communities. Since the turn of the millennia the integration of Sámi symbols by Norwegian, Swedish and Finnish people can be observed in media and in tourism, to which the Sámi react in an ambivalent way. It is a new, cultural emergence of threat evoking former colonization and forced assimilation. Fear of assimilation is strong nowadays, thus, the break between the categories of integration – appropriation, rehabilitation – (cultural) imperialism is often blurred and in the sway of interpretations the symbols seem more fragile and vulnerable as well.

3. kép

Arvid Sveen (1945– norvég grafikus, fotográfus) képe¹ az őslakos szolidaritásról és a számi nemzeti törekvésekről. A központi nagy képen megjelenő számi férfi „mögött” különböző számi csoportok és a világ különböző részein (Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Bolívia, a volt Szovjetunió stb. területén) élő őslakos népek sorakoznak fel. A felső harmad bal és jobb oldalán, egymásnak megfeleltethető, szimmetrikusan elhelyezett hatalmi és nemzeti szimbólumok (a zászlókkal lefedett földterületek, a norvég korona szemben a számi „négyzél-sapkával”, az oroszlán pedig a rénszarvassal) az egyenjogúság iránti igény képi megfogalmazásai.

¹ A kép forrása: <http://kreativtforum.no/artikler/kudos/2014/02/asdfg> (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

4. kép Hans Ragnar Mahtisen (1945–
norvégiai számi költő, festőművész)
történeti témájú posztere.²

5. kép Hans Ragnar Mahtisen akvarellje:
Newborn Nation...³

Mindkét festmény éles kontrasztba állítja a számi és a „nyugati típusú” skandináv kultúrákat. Az első festményen ez az oppozíció vertikális, a másodikon pedig horizontális elrendezésben jelenik meg. A sámándobot körülvevő kis képek a felső sorokban az érin tetlen természetet, a szabadságot szimbolizálják, elhelyezésük a sámándobon megjelenő felső világ régiójához igazodik. A számi dob alsó világot megjelenítő cikkelyét pedig a megszálló hatalmakat, és az általuk hozott negatív eseményeket (háború, erőszakos hit- térítés, környezetrombolás) bemutató képsor fogja körül. A Newborn Nation... című kép számi zászlós madárfiókája a svéd, norvég és finn zászlókkal megfestett tojásból kelt ki. Az idegen zászlók töredékeit ábrázoló tojáshéjakat ledobva, és az általuk megtestesített környezetromboló világszemléletet hátrahagyva indul egy „jobb jövő” felé...

² A kép forrása: Hans Ragnar Mahtisen: Elle Hånsa, Kveiselie. 1998, Kautokeino, DAT

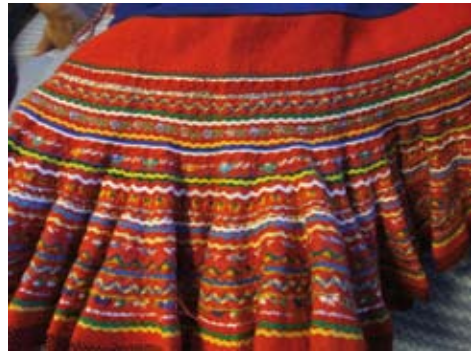
³ A kép forrása: <http://www.keviselie-hansragnarmathisen.net/33514839?i=35182789>
(utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

6. kép Az első⁴ számi zászló.

9. kép A jelenlegi⁵ számi zászló.

10–12. kép Kautokeinoi (északi számi) női viselet és szegélydíszei (1999, Norvégia, Kautokeino).

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Sami_flag (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

⁵ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1a/Sami_flag_large.png (utolsó letöltés időpontja: 2015.09.10.).

13. kép

A Jukkasjärvi templom számi oltára. Bror Hjort (1894–1968) svéd szobrász, festőművész munkája. Az oltár jobb oldali képén látható „lapp Mária” és az előtte térdelő Lars Levi Laestadius (1800–1861). A népviseletbe öltözött emberek és a természeti környezetbe helyezett Megváltó a számi keresztény nézőpont megjelenítői. A bal oldali kép barna ruhás alakja egy alkoholos hordót tör éppen darabokra. Laestadius térítő munkájának sikere erősen összefonódott az alkoholizmus visszaszorításával, ezáltal sok számi családi gazdaság megmentésével.

30. kép Számi viseletet megjelenítő vázák, poharak egy észak-norvégiai üzletben.